
Selv mord i kunsten

TIDLIGERE I TIDSSKRIFTET

JULIE DIDRIKSEN

Tidsskriftet

Selv mord er et tidløst problem, men omgivelsenes reaksjon på selvmordet har variert gjennom tidene. I nr. 2/1985 forsøkte en forfatter å systematisere hvordan selvmordet ble sett på gjennom eksempler fra billedkunsten. Først får leseren et historisk tilbakeblikk om selvmord, så kategoriseres kunsten etter motivasjonen som ligger bak: en heroisk handling, en stigmatiserende handling, en irrasjonell handling, en romantisert handling, en depressiv handling, en ambivalent handling og et nøddrop. Under følger utdrag fra originalartikkelen (Tidsskr Nor Lægeforen 1985; 105: 114–8).

Själv mordsmotivet i västerländsk bildkonst

Thomas Hjortsjö

En heroisk handling

I den rikhaltiga floran av antika berättelser med eller utan verklighetsunderlag framhävs plikttroheten och modet som ett par av de främsta dygderna. För de klassiska statsbildningarna tjänade en hängiven patriotism och militäre framgångar som nödvändiga garantier för samhällets bestånd. För bildskaparna gällde det att med synbarliga bevis hålla traditionen levande. Det var därför naturligt att suicidium under den grekiska och romerska storhetsperioden inte bara accepterades utan sågs som något berömvärt.

Exempel på *patriotiska* offer utgör konsul Decius Mus, vars död målats av Rubens. Konsuln offrade sitt liv för att romarna skulle kunna besegra sina fiender. Vidare har Marcus Curtius avbildats när han fullt beväpnad och till häst störtar sig en klyfta som

öppnat sig på Forum Romanum, allt för att försona sig med ett dåligt jättecken och därmed rädda sitt fädernesland.

En med patriotismen närliggande bevekelsesgrund för suicidium är *militärt fiasko*. Här kan erinras om de förkristna återgivningarna av Ajax, men samma har motiv även långt senare tagits upp (Poussin, Floras kungarike).

Andra konflikter med ursprung i ett politiskt eller strategiskt sammanhang har inspirerat till självmordsavbildningar. Det kan då ha rört vederbörandes egen självkänsla, någon form av *bevarad värdighet*. Hur Sophinisba av Massinissa, Kartagos härskare, mottar giftbägaren hellre än att överlämna sig till romarna har förevigats i åtskilliga målningar (Tiepolo, Boccaccio, Schramm, Jahn Otto, Solmena, Reni o.a.). Ett mera känt motiv är likväl Cleopatras sista stund, där hennes användning av giftormar inte endast torde innebära ett av de mera unika sätten, utan framstår som särdeles spekulärt (fig 3) (Reni, Cagnaci, van Scorel, Byss, Veronese, Rubens o.a.).

Figur 3 Cleopatras död. Ur Joh. Lud. Gottfridi. Historische Chronica mit Kupfferstücken. Skurna av Matthaeum Merianum, 1674, s. 285, efter Hans Rost

Till hjältedåden kan vidare räknas de ofta avbildade självmorden av rent mytiska personer, vars problem närmast legat på det amorösa planet. Konungadottern Dido lär således ha bränt sig själv på bål för att undgå giftemål med en konung. Särskild ryktbarhet nådde hon genom en omarbetad version, i vilken hon berövade sig livet sedan en tillskyndande hjälte övergivit henne, hennes hete åtrå till trots. Didos så beskrivna självmord – en dolkstöt med samtidigt fall över bålet – har blivit ett tacksamt och ofta återkommande bildobjekt (fig 4) (Barbieri, Rubens, Guercino, Mola o.a.). (...)

Figur 4 Didos självmord. Ur virgilii maronis opera ed. S. Brand. Strassburg. Tryckt av Grüniger, 1502, s. 44, efter Hans Rost

En stigmatiserande handling

Efter ett lastbart leverne med blodiga förföljelser av bl.a. de kristna, gick Nero, i nederlagets stund, döden till mötes med biträde av en trogen slav. Vid besiktning av arbetet med gravens iordningsställande lär han f.ö. ha utbrusit orden «Qualis artifex pereo – vilken konstnär går icke i mig förlorad» (fig 7). Redan i tidig kristen tid utgöt kyrkans män sin vämjelse och avsky över Neros handlingar och lät i bildspråkets form framställa Neros sista, förhatliga gärning.

Figur 7 Kejsar Neros självmord. Ur Joh. Lud. Gottfridi. Historische Chronica mit Kupfferstücken. Skurna av Matthaeum Merianum, 1674, s. 528, efter Hans Rost

I slutet av 1700-talet kom suicidaltemata att återges på ett dittills okänt sätt. I en formlig moralpredikan med starka sociala övertoner skisserar Hogarth det samtida London. Suicidalmotivet träder inte förgrunden, men förstärker inte desto mindre det uttalade föraktet, indignationen och intrycket av alltings korruption. I centrum av Gine Lane placerar Hogarth en madonnaliknande gestalt som i sitt berusade tillstånd tappar sitt barn. Kvinnans ben är märkta av syfilis, och över hennes huvud hänger pantlånarkorset. Mannen kan beskådes i skymundan; han har hängt sig på vinden. Bilden avsåg att framhålla de skadeverkningar som den lättåtkomliga spriten medförde. (...)

En romantiserad akt

Nära släktskap med de heroiska skildringarna har de självmord som bildat upplösningen mellan ett flertal av världslitteraturens klassiska kärlekspar. Sorgen över en älskad får den följd som det anstår en romantisk tragedi med höga etiska mål. Thisbe finner den döde Pyramus, vilken i förtvivlan över den förmodade förlusten av sin älskade kastat sig på sitt svärd (fig 8). Thisbe har ofta avporträtterats när hon drar svärdet ur såret och själv störtar sig på det (Schramm, Poussin o.a.). Även Hero och Leanders tragiska kärlekssaga har varit förmål för många avbildningar. Bland konstnärerna kan nämnas Carpioni med sju målningar av motivet, Rubens, Rembrandt, van Rijn, Poussin o.a. Slutligen skall inte förglömmas Romeos och Julias bitterljuva romans, vars slutakt utgjort motivet för en anonym bildskapare.

Figur 8 Thisbe finner den döde Pyramus och slänger sig på hans svärd. Träsnitt I Buccaccios Buch von den berühmten Frauen. Ulm. 1473, efter R. Diekstra

År 1770 begick Thomas Chatterton vid 17 års ålder självmord genom att förgifta sig med arsenik. Han hade förgäves sökt försörja sig som poet och höll på att svälta ihjäl. Arsenikintaget påskyndade endast kort det oundvikliga slutet. Goethe publicerade några få år efter Chattertons död sin brevroman Den unge Werthers lidande, som anses ha orsakat en epidemi i självdestruktivt beteende. Wallis' målning med Chattertons död är representativ för den kvardröjande romantiska föreställning som under senare delen av 1800-talet florerade inom åtskilliga konstnärkretsar. Det tidigare trycket att utföra beställningsarbeten hade släppt, men detta fick å andra sidan till följd att många konstnärer, utan garanterad avsättning för sina alster, kom att leva i misär. Den hårda realismen vävdes i den fria skaparmiljön samman med romantiken, vare sig motivet nu gällde vemodet hos den försmådde älskaren eller frustrationen hos poeten.

Publisert: 12. desember 2017. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.17.0975

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 12. juli 2026.